

TÜRK HALK MÜZİĞİ'NDE FERAHNÂK DİZİSİ

Ferahnak Mode in Turkish Folk Music

DOI NO: 10.36442/AMADER.2020.20

Dilan AKINCI¹

Özet

Bu çalışmada Türk halk müziği repertuarının önemli bölümünde yer alan misket dizisindeki eserlerin sınıflandırılması yapılmıştır. Misket, halk müziğinde, aynı zamanda bağlamada kullanılan bir düzenin adıdır. Fa diyez kararlı kullanılan misket dizisi aynı zamanda düzene de adını vermiştir. Birçok çalışmada misket dizisi Türk müziğindeki eviç dizisinin karşılığı olarak anlatılmaktadır. Bu çalışmada ise misket, Türk sanat müziği makam dizilerinden ferahnâk dizisinin karşılığı olarak anlatılmıştır. Bu amaçla misket dizisindeki eserler ferahnak dizisi çerçevesinde ele alınmış ve sınıflandırma yapılmıştır.

T.R.T. Repertuarında bulunan misket eserler incelendiğinde dört farklı grup karşımıza çıkmıştır. Bu gruplar, eserler içinde geçen altere seslere göre sınıflandırılmıştır. Bu çalışma bu gruplandırmanın özelliklerine ve benzer eserlere odaklanır.

Anahtar Kelimeler: Halk Müziği, Dizi, Misket.

Abstract

In this study, the classification of works composed in misket mode which has an important role in Turkish folk music repertoire is made. Misket is also a name of a tuning used by bağlama in Turkish folk music. Misket mode which is centered on f sharp note has also given its name to the tuning. In many studies, misket mode is regarded as the equivalent of eviç mode in Turkish music. However, in this study, misket mode is described as the equivalent of ferahnak mode in Turkish music. For this purpose, works in misket mode which are considered as ferahnak mode and classified.

The examination of works in misket mode in T.R.T. repertoire present four different groups. These groups are classified according to the alterations in the works. This study focuses on the elements of this grouping and similar works.

Keywords: Folk Music, Mode, Misket.

---

¹ Öğr. Gör., Haliç Üniversitesi Konservatuvar, Türk Musikisi Bölümü, dilanakinci@halic.edu.tr

PROBLEM

Halk müziğinde dizi kavramını anlatırken, Türk müziğinde ortak olan diziler ile ifade etmek eğitim-öğretim için daha faydalı olacaktır. Misket dizisi de Türk müziği dizilerinde karşılığı olan bir dizidir. Ancak bu zamana kadar yapılan çalışmaların çoğunda eviç dizisi ile ifade edilmiştir.

Bu çalışmada Türk sanat müziği ile Türk halk müziğinin ortak dizilerinden yola çıkılarak misket dizisinin ferahnâk dizisi ile ortak özelliklere sahip olduğu tespit edilmiştir. T.R.T. repertuarında bulunan 3000 sözlü eser incelenmiş olup misket dizisinden 34 eser tespit edilmiştir. Bu eserler incelenerek, dört farklı grup olarak sınıflandırılmıştır.

Halk Müziğinde Dizi Kavramı

Dizi kavramı Say'a göre;

Ses perdelerinin belirli kurallara göre birbirini izleyerek bir müzik sistemine temel olan ardıllığı. Sadece bir "soyutlama" özelliğinde olan ses dizileri, melodinin kaynağıdır. Melodinin gezinme alanını, dizideki perdeler belirler. (...) Tarih boyunca doğu ve batı müziklerinde çeşitli özgün diziler kullanılmıştır. Mod, ton, gibi adlar taşıyan bu diziler, bir müzik sisteminin ürünüdür. Avrupa müziğinde majör ve minör sistemin temeli olan diatonik dizi, bir sekizli içinde belirli bir sırayla tam ve yarım perdeleri içerir. Ancak günümüze kadar çeşitli toplum ve ülkelerde kullanılmış olan diziler, sekiz perdeden oluşmayabilir (2005: 159).

Dizi kavramı Özkan'a göre;

Son notasının frekansı ilk notasının frekansının iki katı olan ve aralarında belli oranlarda sıralanmış sekiz komşu notaya gam veya dizi adı verilir (1994: 55) ...Bir dizi en az sekiz sestene meydana gelir. Bu sekiz sesli dizi, eseri bestelemek için teorik açıdan yeterli olabilir. Ancak konuyu teknik ve estetik bakımdan ele alacak olursak sekiz sesin yeterli olamayacağı anlaşılacaktır (1987: 75).

Halk müziği nazariyatı ya da teorisi halk ezgilerinden yola çıkarak oluşturulmuştur. Besteleme kaygısı yoktur. Her yöreye göre farklı özellikler göstermektedir. Bu sebeple kurallar, derlenen ezgilere göre oluşturulmuştur. Halk müziğinde melodik yapıyı ifade ederken ayak, makam, dizi, hava gibi birçok terim kullanılmaktadır. Zamanında başlatılan "ayak dizisi" kavramı o dönem içinde yaygın

kullanılsa da günümüzde halk müziği icracıları ve eğitimcileri arasında hala tartışmalı olan bir konudur. Melodik yapıyı ifade ederken “Ayak” kavramını kullanan icracılar ve eğitimciler olduğu gibi bu tabirin yanlış olduğunu, gerçek anlamında kullanılmadığını savunanlar da vardır.

Halk müziğinde üç-dört sestene oluşan ezgiler de vardır. Bu tür ezgiler bir dizinin tüm seslerini barındırmasa da o dizinin karar sesi ve altere seslerini gösteriyorsa yani alt 4’lü ya da 5’li, üst 4’lü ya da 5’li kullanılmışsa onu da dizi olarak gösterebiliriz. Bunun dışında hiçbir dizi ya da makama uymayan dizileri de ayrıca ele almak gerekir. Dizi sekiz sestene oluşur ancak yukarıda Say’ın da (2005: 159) da belirttiği gibi bazı ülkelerde ve toplumlarda sekiz perdeden oluşmayabilir. Halk türkülerinde de bu örnekleri görmek mümkündür.

Melodik yapıyı ifade ederken kullanılan kavramlar makam, dizi, makam dizisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Yeni isimlendirmeler olduğu gibi yöresel isimleri kullanmayı tercih eden araştırmacılar da vardır. Yöresel isimlerin kullanılması geneli kapsamadığından ortak dil oluşturmada sıkıntı yaratabilir. Bu sebeple müzisyenlerin, eğitimcilerin ortak paydada buluşabileceği kavramları seçmek, bilginin gelecek nesillere aktarılması ve toparlayıcı bir eğitim modeli olması açısından önemlidir.

Türk Halk Müziği ve Türk Sanat Müziği melodik yapı bakımından farklılıkları olduğu gibi ortak olan özellikleri de çoktur. Bu benzerlikleri tespit edip toparlamak, eğitim ve öğretim sisteminde gerek öğrenci gerek eğitimciler için yol gösterici olacaktır. Konservatuvarların eğitimine bakıldığında batı müziği solfej/ teori ve solfej dersleri ve Türk müziği nazariyat/makam müziği gibi adlandırılan dersler eğitim öğretimin ilk yılında öğrenciye verilmektedir. Halk müziği nazariyat dersleri ise okulların müfredatlarına göre değişkenlik gösterse de genellikle 2. ve 3. sınıflarda başlatılmaktadır. Bu süre zarfında edinilen bilgilerin temelinde halk müziği derslerinin içeriği oluşturulurken ortak paydalar dikkate alınarak dersin anlatılması öğrencinin bilgiyi pekiştirmesi, bilginin uygulanabilirliği ve anlaşılır bir eğitim modelinin oluşturulmasında katkı sağlayacaktır. Halk müziğindeki birçok dizi Türk müziği dizilerine denk gelmektedir. Özel olan dizileri ise ayrıca bir isimlendirme çalışması yapılabilir. Melih Duygulu (2018) Halk müziği makamlarını anlattığı kitabında karar seslerine göre makamları sınıflandırmış ayrıca bir isimlendirme yapmamıştır.

Sabri Yener, (2001) halk müziğinde diziler ve isimlendirilmesi isimli makalesinde halk müziği ezgilerinin Türk sanat müziği makam dizileri ile benzerlik gösterdiğini, bazı türkülerin makam dizilerinin bütün özelliklerini taşıdığını, bazı eserlerin makamın bütün kurallarına bağlı kalmasa da belli bir makam dizisi içerisinde seyrettiklerini, bazı eserlerin de makamın bütün seslerini kullanmayıp bazı seslerini kullandıklarını belirterek benzerlikleri vurgulamıştır.

Halk müziğinin melodik yapısının isimlendirilmesi hususu müzik araştırmacıları, icracılar, eğitmenler arasında hala tartışma konusudur.

Misket Dizisi

Misket dizisi fa diyez perdesinde karar veren, donanımında fa diyez ve do diyez perdelerini kullanan, adını misket oyun havasından almış bir dizidir. Bağlama düzen isimlerinden de biridir. Bağlamada birçok düzen vardır. Ancak misket dizisinin icra edildiği bir düzenin olması da önemlidir.

“Dizisini, taşıdığı Misket oyun havasından almıştır. Misket Dizisi'nin karar sesi fa diyezdür. Geçici durakları 3., 4., 5., 6. ve 10'uncu derecelerde yapıldığı belirtilmektedir. Bazı bölgelerde 'Karanfil' isminidelen de almış olduğu savunulmaktadır. (Yılmaz, 1996: 116). Misket Dizisi olarak adlandırılan veya bilinen diziyeye, Ankara ve Orta Anadolu'da; Misket, Diyarbakır, Şanlıurfa ve Kerkük'te 'Muhallif' denildiği belirtilmektedir” (Ekici, 2009: 27. akt. Delen, 2012: 32).

Halk müziğindeki misket dizisinin birçok araştırmacıya göre Eviç Makamı dizisi olduğu düşünülmektedir. Ancak Eviç dizisinin donanımında almış olduğu “Si koma bemolü” (Segâh perdesi), misket dizisinde kullanılmamıştır. Misket dizisinin eviç dizisi olarak düşünüldüğü çalışmalarda kullanılan si koma bemolü göz ardı edilmiştir.

Çıktıcı Misket Dizisi

Bağlamada “düzen” (Düzen; bağlamada kullanılan akort sistemlerini ifade eder. Duygulu (2014: 174) düzen hakkında; daha çok telli çalgılarda tellerin birbiriyle uyumu. Bu uyum çalgının telleri arasındaki ses açıklığı ile ilgili olduğu kadar, çalgının çalım tekniğini de belirleyen öğedir. Düzenler, yerel müziklerde kullanılan çalgılarda yapısal bakımdan farklılıklar gösterdiği gibi terminolojik bakımdan da çeşitlilik gösterir) olarak adlandırılan kavram akort sistemini belirtir. Farklı boy ve ebatlarda olan bağlamanın akort şekli yörelere ve icra biçimine göre değişkenlik gösterir. İki, üç veya bazen dört gruptan oluşan tellerin seslerini özel akort/düzen biçimleriyle kurgulamak mümkündür. Anadolu ve Trakya'nın bağlama icracıları arasında birbirinden farklı karakterde ve amaçlarla düzenler yapılır. Bu düzenler her yörede bilinir bazen isimlendirme değişebilir (Duygulu, 2014: 68).

Bağlamada düzenler “dem sesi” (Dem; sürekli devam eden uzun ses. Daha çok çalgı icrasında kullanılan bir terimdir, insan sesi için çok nadir kullanılır. Dem sesi; sürekli uzatılarak çıkarılan ses (Duygulu, 2014: 137) “karar sesini” güçlendirmek amacıyla dizinin ana sesleriyle uyumlu, tınlaması hoş olan, ahenk katan seslere akort edilir.

Misket Düzeni Akort Sistemi

Misket dizisindeki eserler genellikle adını verdiği misket düzeninde icra edilir. Ancak eserin genişliği ve solistin ses sahasına göre bozuk düzeni, bağlama düzeninde de icra edildiği görülür. Ancak dizinin en güzel ve ahenkli tınladığı yer misket düzenidir.

Ferahnâk Dizisi

Dizisi: Nevâ'da rast beşlisinin, Nîm Hicaz'da Hicaz dörtlüsünün, Segâh'ta Ferahnâk beşlisinin, Dügâh'ta Râst beşlisinin, irâk'ta (yerinde) Ferahnâk beşlisinin birbirine eklenmesinden meydana gelmiştir. Makamın seyri sırasında Ferahnâk beşlileri zaman zaman eksik Ferahnâk beşlisi olarak da kullanılmıştır (Özkan, 1987: 477).

Türk Halk Müziğinde Ferahnâk Dizisi

T.H.M.'de Kullanılan 1.Tip Ferahnâk Dizisi

Karar Sesi: Fa diyez Perdesidir.

Güçlüsü: Re Perdesidir.

Donanımı: Fa diyez ve do diyez donanıma yazılır.

1. Tip Ferahnâk Dizisi: Altere ses almaz dizinin seslerini olduğu gibi kullanır.

T.R.T. Repertuarında Bulunan 1. Tip Ferahnâk Dizisindeki Ezgiler

Rep. No	Eserin Adı	Eserin Yöresi	Usulü
134	Besmeleylen Çıktım Yola	İzmir/Tire	9/8
395	Güvercin Uçuverdi (Misget)	Ankara	4/4
504	Şu Karşiki Dağda Kar Var Duman Yok	Hatay	4/4
649	Karanfilin Moruna	Çanakkale	9/4
1566	Ceviz Arasında Vardır Evimiz	İçel/Silifke-Mut	9/8
1574	Evlerinin Önü Yıldız Piyade	Çankırı/Çerkeş	9/8
1716	Karyolamın Demiri	Çanakkale	9/4
1768	Bir İncecik Duman Tüter	Bilecik/Söğüt	9/4
2210	Payton Geldi Meyhaneye Dayandı	Bilecik/Gölpazarı / Kavacık	4/4
2919	Daşa Vurdum Bir Depme	Isparta/Senirkent	9/8

2. Tip Ferahnâk Dizisi: Bu tip ezgilerde fa diyez üzerindeki ferahnak beşlisi değişmeyip, eser içinde mi# altere sesi kullanılarak, do diyez üzerinde hicaz dörtlüsü yapılır.

T.H.M. 'de Kullanılan 2. Tip Ferahnak Dizisi

Do Diyez Üzerinde Hicaz 4'lüsü

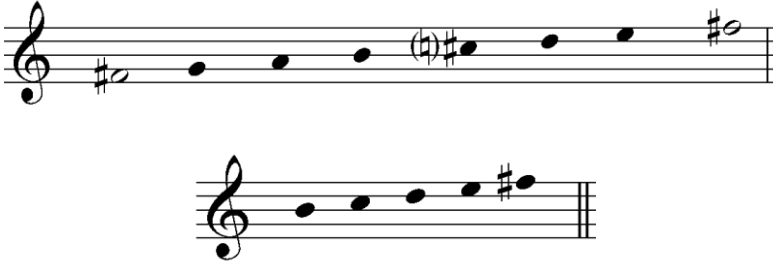

4. Tip Ferahnâk Ezgiler: Eser içinde altere olarak do bekar sesi kullanılır.

T.H.M.'de Kullanılan 4. Tip Ferahnâk Dizisi

Yukarıdaki şekilde dizinin ana sesi olan do diyez yerine do bekâr olarak kullanımı gösterilmiştir. Bu tip çeşni de eserlerde çok fazla görülür.

T.R.T. Repertuarında Bulunan 4. Tip Ferahnâk Dizisindeki Ezgiler

Rep. No	Eserin Adı	Eserin Yöresi	Uslü
703	Mapushane İçinde Yanıyor Gazlar	Bartın	4/4
1365	Ah Öleyim Vah Öleyim	Ankara	9/8
1467	Şu Yüce Dağların Karı Eridi	İçel/Silifke-Mut	4/4
1536	Kapının Önünde Taş Ben Olaydım	Manisa	4/4
2099	Gova Gova İndirdiler Yazıya	Kırşehir	4/4
2133	Yağar Yağmur Yer Yaş Olur	Denizli/Tavas	9/4
2418	Bir Dalda İki Elma	Ankara	2/4

Genişlemesi: Ferahnâk dizisinin genişlemesi pest bölgede ve tiz bölgede simetrik olarak görülmektedir.

2. Tip genişlemede ise tiz tarafta si bemol ve do bekar kullanılır.

SONUÇ

Misket dizisi genellikle eviç makamına karşılık geldiği düşünülmektedir. Ancak incelenen ezgilerde eviçte kullanılan uşşak çeşnisinin yapılmadığı ve bu sebeple misket karakterli ezgilerin ferahnâk dizisine daha yakın olduğu saptanmıştır.

Ferahnâk dizisinde incelenen 28 eser üzerinde dört grup ortaya çıkmıştır. Kendi içinde de alt gruplara ayrılmıştır. 1. tip ferahnâk dizisi; altere ses almayan eserler, 2. tip ferahnâk dizisi; mi# altere sesini kullanan ezgiler, 3. tip ferahnâk dizisi; do bekar ve mi diyez (fa bekar) altere sesleri kullanan ezgiler, 4. tip Ferahnâk dizisi; do bekar altere sesini kullanan ezgiler olarak sınıflandırılmıştır.

Halk müziği ezgilerinin melodik yapıları incelenmiş olup türk müziği dizileri ile benzerlik gösteren diziler tespit edilmiştir. Bu inceleme sonucunda halk müziğinde misket dizisi, misket ayağı olarak adlandırılan dizinin Türk Sanat Müziği'ndeki karşılığı olarak ferahnâk dizisi üzerinden bir sınıflandırma yapılmıştır. 3000 ezgi içerisinde 34 eser ferahnâk dizisine uygun olduğu tespit edilerek dört farklı grup içerisinde toparlanmıştır.

KAYNAKÇA

- Delen, H. (2012). *TRT Repertuarı'nda Bulunan Evc Makamı ve Misket Ayağındaki (Dizisindeki) Türkülerin Makamsal - Teknik Yönden İncelenmesi*.
- Duygulu, M. (2014). *Müzik Sözlüğü*. İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Duygulu, M. (2018). *Türkiye'nin Halk Müziği Makamları*. İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Özkan, İ. H. (1987). *Türk Musikisi Nazariyatı ve Usulleri Kudüm Velveleleri*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Say, A. (2005). *Müzik Sözlüğü*. Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları.
- Yener, S. (2001). G. Ay içinde, *Müzikte 2000 Sempozyumu* (s. 67). Ankara: Kültür Bakanlığı.